

УДК 37.07:005

DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2025.98.11>**Н. О. Венцева**

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Бердянського державного педагогічного університету
<https://orcid.org/0000-0002-1994-7187>

М. В. Оверченко

аспірант кафедри педагогіки
Бердянського державного педагогічного університету
<https://orcid.org/0009-0003-9333-6629>

А. О. Вергун

студентка
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця

АНАЛІЗ БАР'ЄРІВ ВСТУПУ УЧНІВ З ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ДО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В статті розглядається проблема бар'єрів, які виникають у учнів з тимчасово окупованих територій при вступі до закладів вищої освіти України. Актуальність дослідження обумовлена викликами, з якими стикається система вищої освіти України в умовах воєнного стану. На основі аналізу джерел було виявлено, що вчені досліджують механізми діагностики освітніх втрат в умовах війни, психологічні аспекти та питання компенсації освітніх втрат. Проте проблема особливості вступу до українських закладів освіти учнів з тимчасово окупованих територій досліджена недостатньо.

Основними методами дослідження визначені: аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення та опитування. В опитуванні прийняли участь 4272 респондента з чотирьох областей України (Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської) в межах проведення низки семінарів організованих командою Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, БФ «Схід SOS», ГО «Донбас СОС», ЦГП «Альменда» та Міністерством освіти і науки України.

В статті було виявлено, що більше половини вступників із тимчасово окупованих територій мали певні проблеми при вступі до українських закладів вищої освіти. На основі аналізу відповідей українських вчителів, які викладають учням з тимчасово окупованих територій було визначено основні групи проблем, що виникають у школярів при вступі до закладів вищої освіти України.

В дослідженні було виявлено, що основними бар'єрами, які, на думку вчителів, виникають у абітурієнтів з тимчасово окупованих територій є: 1) безпекові питання, 2) доступ до інформації, 3) технічне забезпечення освітнього процесу, 4) доступ до документообігу, 5) особливості складання національного мультидисциплінарного тесту, 6) небажання вступати до українських закладів вищої освіти, 7) фінансові можливості родин випускників, 8) освітні втрати та 9) можливості отримання пільг.

Ключові слова: освітні втрати, вступники, заклади вищої освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Актуальність нашого дослідження обумовлена викликами, з якими стикається система вищої освіти України в умовах воєнного стану. Освітні втрати останніх років стали однією з нагальних проблем сучасної України. Війна, міграція, соціально-економічні труднощі призвели до значного зниження кількості вступників у вітчизняних закладах вищої освіти. В той же час учні, які через різні обставини, перебувають на ТОТ (тимчасово окупованих територіях) намагаються, після завершення школи в окупації, вступити до українських закладів вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження функціонування освіти

в умовах військового стану є достатньо актуальною. Механізми діагностики освітніх втрат в умовах війни розглядаються в працях М. Головка, О. Локшиної, Ю. Назаренко, О. Топузова [4; 5], психологічні аспекти досліджують Т. Бут, Є. Зеленько, І. Лещук, І. Мухаровська, І. Норкіна, Л. Сак, І. Франкова, О. Хаустова, О. Чабан [2], питання компенсації освітніх втрат вивчають Н. Венцева, А. Марчук, М. Оверченко [1; 3; 6]. В той же час такий аспект, як особливості вступу до українських закладів освіти учнів з тимчасово окупованих територій досліджений недостатньо.

Отже, **метою** нашого дослідження було визначити та проаналізувати наявні бар'єри, які виникають у школярів із тимчасово окупованих територій при вступі до закладів вищої освіти України.

Методи та методики дослідження. Для досягнення поставленої мети використано комплекс методів: загальнонаукових (аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення – використовувалися для вивчення праць зарубіжних і вітчизняних науковців); опитування – для виявлення позицій педагогів щодо особливостей вступу до українських ЗВО учнів з ТОТ.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою реалізації поставленої мети дослідження нами було проведено опитування педагогів в межах низки вебінарів для вчителів, які викладають учням з тимчасово окупованих територій (організованих командою Офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, БФ «Схід SOS», ГО «Донбас СОС», ЦГП «Альменда» та Міністерством освіти і науки України), з питань вступу до закладів вищої освіти України. В опитуванні прийняло участь 4272 респондента з чотирьох областей України (Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської).

Перше питання, на яке мали відповісти педагоги: Наскільки особисто Ви обізнані з умовами вступу до українських ЗВО?

Нами були отримані такі дані:

- 54,85% не володіють інформацією про умови вступу до закладів вищої освіти України для людей з тимчасово окупованих територій;
- 45,15% опитаних володіють інформацією, яка представлена на сайті МОН, про можливість вступу за пільгами або із спрощеними умовами, без здачі НМТ, можливість дистанційного навчання, а також про освітні центри «Донбас-Україна», «Крим-Україна».

Наступне питання, яке задавалося педагогам: Чи стикалися випускники шкіл з ТОТ з проблемами при вступі до українських ЗВО?

Відповіді педагогів розподілилися таким чином:

- 44% опитаних не зіткнулися з проблемами при вступі своїх учнів до українських закладів освіти;
- 32% мали певні труднощі під час вступу учнів з ТОТ;

- 24% не мали учнів-випускників (9–11 класи) (Рис. 1).

На наступному етапі дослідження ми намагалися конкретизувати, які саме проблеми виникають у випускників з ТОТ при вступі до українських ЗВО. З цією метою вчителям пропонувалося визначитися з головними проблемами, які виникали у школярів при вступі до закладів вищої освіти України. Результати опитування представлені на Рис. 2 та таблиці 1.

Аналіз відповідей педагогічних працівників щодо проблем, які виникають у школярів з ТОТ при вступі до українських закладів вищої освіти (Таблиця 2) дає підстави для формулювання наступних висновків:

1. Педагогів, які перебувають на ТОТ найбільше турбує безпека (24,58%). Більшість безпекових проблем пов'язана з обшуками окупаційної влади, страхом вступати до українських ЗВО, а також із виїздом на підконтрольну Україні територію через необхідність проходження блокпостів та ризиків переслідувань.

Педагоги найчастіше зазначають:

- «Ризики для безпеки. Виїзд на підконтрольну територію України може бути небезпечним або неможливим через блокпости, перевірки, а також ризик переслідування.»
- «Високий ризик перевірок та репресій з боку окупаційної влади під час виїзду. Потенційна загроза життю за отримання освітніх послуг від української школи,...»
- «Учні на тимчасово окупованих територіях бояться говорити знайомим, що продовжують навчання в українських закладах освіти.»

2. Наступний тип проблем пов'язаний з отриманням та доступом до інформації (21,95%). Вчителів турбує обмеженість (недостатність) інформації, її суперечливість, мала обізнаність учнів щодо можливостей вступу до українських ЗВО, труднощі з доступом до українських офіційних ресурсів, неможливість зв'язатися із відповідними органами в телефонному режимі через блокування українського зв'язку.

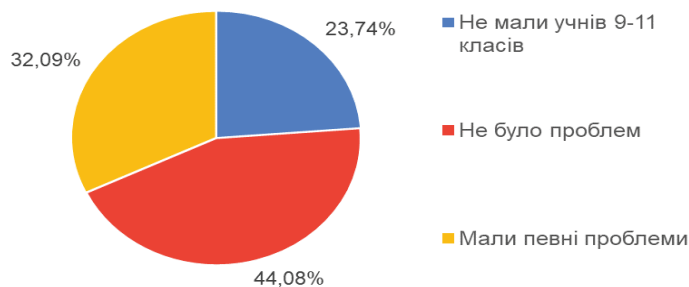

Рис. 1. Наявність бар'єрів при вступі учнів з ТОТ до українських ЗВО

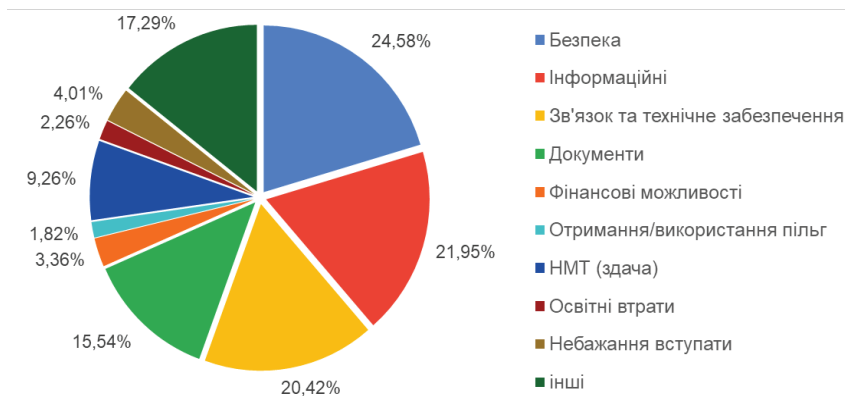

Рис. 2. Типи проблем випускників з TOT при вступі до українських ЗВО

Таблиця 1

Типи проблем випускників з TOT при вступі до українських ЗВО

№	Проблема	Кількість відповідей	Частка від загальної кількості опитуваних	Частка від кількості проблем
1	Безпека	337	7,89%	24,58%
2	Інформаційні	301	7,05%	21,95%
3	Зв'язок та технічне забезпечення	280	6,55%	20,42%
4	Документи	213	4,99%	15,54%
5	Особливості складання НМТ	127	2,97%	9,26%
6	Небажання вступати	55	1,29%	4,01%
7	Фінансові можливості	46	1,08%	3,36%
8	Освітні втрати	31	0,73%	2,26%
9	Отримання/використання пільг	25	0,59%	1,82%
10	Інші	237	5,55%	17,29%

Вчителі пишуть про:

– «Відсутність належної інформаційної кампанії. Поширення інформації про вступ здійснюється через обмежені канали комунікації, зокрема офіційний сайт та «гарячу лінію» МОН, урядову гарячу лінію.»

– «Відсутність офіційних джерел інформації щодо умов вступу через блокування українських сайтів.»

– «Головна проблема для вступників з TOT та з територій, де йдуть бойові дії, – це інформаційна доступність до вступної кампанії. Блокуються сайти, VPN прослідковується провайдером.»

3. Третю позицію в переліку проблем педагогів на TOT посіли зв'язок та технічне забезпечення (20,42%): відсутність стабільного зв'язку та інтернету ускладнює підключення до онлайн-уроків, реєстрацію на вступну кампанію та подання документів. Повна або часткова відсутність світла, інтернету, блокування українські сайтів та інформаційних ресурсів.

Вчителі, які викладають учням з тимчасово окупованих територій, зазначають, що:

– «У 2023–2024 р. було проблемно зв'язуватися із представниками освітніх закладів, оскільки

подано було номери телефонів, месенджерів, які діють лише на підконтрольній території. Так само й Гаряча лінія Міносвіти. Батьки ні з ким не могли зв'язатися. Минулого року діти, потрапивши на онлайн-зустрічі з представниками ЗВО, отримали контакти для подальших дій.»

– «Проблеми зі зв'язком, що унеможливають своєчасну присутність здобувача освіти під час відео зустрічей.»

– «Неможливість надіслати на адресу закладів освіти фото чи копії документів через відсутність зв'язку.»

4. Наступна проблема, яка виникає у школярів з TOT – це проблема з документами. Так вважають 15,54% вчителів. В основному це стосується втрачених або неотриманих документів, відсутності ID-паспортів у абітурієнтів, проблем з отриманням довідок про перебування на TOT, труднощі з військовим обліком для хлопців та складнощі з отриманням атестатів.

Серед аргументів педагоги наводять такі:

– «В 2024 році для того, щоб зареєструватись на НМТ треба мати ID паспорт. Наші учні, які знаходяться на TOT, не мають можливості оформити цей паспорт. Це просто катастрофа. Ми втрача-

емо наших учнів. Для цих дітей треба дозволити реєструватись на підставі «Свідоцтва про народження».

– «Зіткнулись з такою проблемою, неможливо взяти витяг з ТОТ, а цей документ потрібен до вступу.»

– «Відсутність можливості отримати у місцевої влади (яка знаходиться на підконтрольній території) документ підтверджуючий прописки. Заклади вищої освіти не сприяють цьому.»

5. Наступною групою проблем для учнів з ТОТ, були труднощі при складанні НМТ (9,26%): складності з реєстрацією, неможливість дистанційного складання НМТ та перешкоди для виїзду на підконтрольну територію для складання тестів.

Вчителі зазначали:

– «Дуже складне проходження НМТ, якщо учень перебуває на ТОТ. Чи можна їм проходити в режимі онлайн або віддалено? Проходити очно для них(учнів) проблема.»

– «Чи можна вступити без проходження НМТ до закладів вищої освіти? Яких саме?»

– «Не завжди учні мають можливість вільно виїхати (особливо особи чоловічої статі) на підконтрольну Україні територію для складання НМТ та подальше навчання у закладах вищої, фахової передвищої та професійної освіти України.»

6. Наступною позицією в переліку проблем є небажання вступати в українські ЗВО (4,01%). Проблеми, пов'язані з мотивацією, учні роблять вибір на користь закордонних або окупаційних закладів освіти, відсутність підтримки з боку батьків, психологічний тиск та вплив російської пропаганди, страх неприйняття у суспільстві на підконтрольній території, складнощі адаптації після тривалого перебування на ТОТ.

Серед аргументів вчителі наводять такі:

– «Учні або не хочуть вступати в українські ЗВО (закордон або на окупованих територіях), або не мають підтримки з боку батьків (загалом приховують від них намагання вступу). На них здійснюється значний психологічний тиск, високий рівень пропаганди з боку рф. Також це страх бути неприйнятним в суспільстві на підконтрольній Україні території. Труднощі адаптації після переїзду, особливо якщо абітурієнт довго перебував на ТОТ.»

– «У дітей та батьків можуть бути різні погляди на ситуацію в країні. Деякі з дітей можуть вступати потай від батьків. У такому випадку необхідно підтримувати тісний контакт з дитиною.»

– «Виклики, пов'язані з адаптацією до нового середовища, включаючи соціальні та культурні аспекти.»

– «Нерозуміння реалій життя на підконтрольній території України.»

7. Достатньо невелика кількість педагогів (1,08%) зазначили проблеми пов'язані з фінан-

совими можливостями учнів та їх родин. Дані труднощі включають брак коштів необхідних для виїзду з ТОТ, неможливість навчатися на контрактній основі та відсутність фінансів для оплати житла під час вступу та навчання.

Вчителі зазначають:

– «Деякі вступники не мають можливості самостійно фінансувати переїзд та проживання в Україні.»

– «Недостатність фінансової підтримки для покриття витрат на переїзд, навчання та проживання.»

– «Головна проблема – фінансова складова. Треба виїхати, за щось жити та навчатися.»

8. Передостанню позицію в переліку проблем, які виникають у школярів з ТОТ при вступі в українські ЗВО, на думку педагогів, посідають освітні втрати (2,26%). Проблеми з підключенням до онлайн-занять, обмежений доступ до освітніх ресурсів та відсутність можливостей для якісної підготовки до вступних випробувань.

Вчителі зазначають, що:

– «Учні з ТОТ мають обмежений доступ до навчальних матеріалів для підготовки.»

– «Я не класний керівник випускних класів але думаю, що проблема є на рахунок здачі НМТ бо освітні втрати наявні, додається також й мовний бар'єр.»

– «Учні не можуть в повному обсязі оволодіти учбовим матеріалом, немає світла, не можуть долучитися до проведення уроків.»

9. Останнє місце в переліку проблем, які виникають у школярів з ТОТ при вступі в українські ЗВО посіли: отримання/використання пільг (1,82%). Мається на увазі складність отримання та оформлення пільг, низька обізнаність щодо механізмів їх використання, незрозумілість процедури вступу за квотами.

Вчителі зазначають малу обізнаність в таких питаннях:

– «Чи матимуть учні з окупованих територій, тимчасово зареєстровані як ВПО, пільги при вступі в українські ЗВО?»

– «Як вступати за квотою 2 якщо навчаєшся вже більше 1–2 років за місцем проживання на підконтрольній Україні території?»

– «Найбільше питань у минулому навчальному році виникало – хто та як може вступати за квотою-2?»

Серед інших проблем (17,29%) вчителі зазначають різноманітні аспекти вступної кампанії, більшість з яких пов'язані з умовами вступу.

Висновки. Отже, можна констатувати, що дуже часто для учнів з тимчасово окупованих територій вчителі, які викладають в українських ЗЗСО, є єдиним джерелом інформації про Україну, зокрема і про ті процеси, які відбуваються у вищій освіті. При цьому більше половини педагогів

(54,8%), які викладають учням з ТОТ, не володіють інформацією про особливості та умови вступу до українських ЗВО. Крім того третина педагогів (32%) констатують, що їх учні мали певні проблеми при вступі до вітчизняних закладів вищої освіти. Основними бар'єрами, які, на думку вчителів, виникають у абітурієнтів з ТОТ є: безпекові питання, доступ до інформації, технічне забезпечення освітнього процесу, доступ до документообігу, особливості складання НМТ та небажання вступати до українських ЗВО. В той же час серед найменш значущих проблем педагоги виділяють: фінансові можливості родин випускників, освітні втрати та можливості отримання пільг.

Список використаної літератури:

1. Венцева Н. О., Оверченко М. В. Розвиток цифрових компетентностей педагогів як інструмент подолання освітніх втрат (на прикладі проекту Школу-вгору). *Інноваційна педагогіка*. Вип. №79. Том 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2025. С. 198-204.
2. Лещук І., Франкова І., Бут Т., Норкіна І., Хаустова О., Чабан О., Мухаровська І., Зеленько Є., Сак Л. Перебіг горювання при різних типах втрат в умовах війни: протокол дослідницького проекту «Фенікс»: досвід реалізації залучення респондентів. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2024. 9, 1. ULR: <https://doi.org/10.26766/pmgrp.v9i1.494>.
3. Марчук А. Якість вищої освіти в надзвичайних умовах: освітні втрати й дисфункції цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2023. 1(47). С. 80-89. ULR: <https://doi.org/10.55643/ser.1.47.2023.482>
4. Назаренко Ю. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. 2022 ULR: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf.
5. Топузов О.М., Головка М.В., Локшина О.І. Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. *Український педагогічний журнал*. № 1. С. 1-13 ULR: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/640>
6. Vientseva N., Orhiiets O., Omelchenko A., Romanchuk S. Students' perception of the effectiveness of the professional activity of teachers of higher education institutions: the influence of social conditions. *Pedagogy. Bulgarian Journal of Educational Research and Practice*. Sofia: Az-buki National Publishing House. 2024. Vol. 96. Number 2. P. 195-205 <https://doi.org/10.53656/ped2024-2.04>

Vientseva N., Overchenko M., Verhun A. Analysis of the barriers to admission for students from temporarily occupied territories to higher education institutions in Ukraine

the article examines the problem of barriers that arise for students from the temporarily occupied territories when entering higher education institutions in Ukraine. The relevance of the study is due to the challenges faced by the higher education system of Ukraine in the conditions of martial law. Based on the analysis of sources, it was found that scientists are investigating the mechanisms of diagnosing educational losses in war conditions, psychological aspects and issues of compensation for educational losses. However, the problem of the peculiarities of admission to Ukrainian educational institutions of students from temporarily occupied territories has not been sufficiently studied.

The main research methods are: analysis, synthesis, systematization, comparison, generalization and survey. The survey was attended by 4272 respondents from four regions of Ukraine (Luhansk, Donetsk, Zaporizhzhia and Kherson) within the framework of a series of seminars organized by the team of the Office of the Commissioner for Human Rights of the Verkhovna Rada of Ukraine, the «East SOS» Foundation, the «Donbas SOS» NGO, the «Almenda» Central Public Institution and the Ministry of Education and Science of Ukraine.

The article revealed that more than half of the entrants from the temporarily occupied territories had certain problems when entering Ukrainian higher education institutions. Based on the analysis of the responses of Ukrainian teachers who teach students from the temporarily occupied territories, the main groups of problems that arise for schoolchildren when entering higher education institutions in Ukraine were identified.

The study found that the main barriers that, according to teachers, arise for applicants from the temporarily occupied territories are: 1) security issues, 2) access to information, 3) technical support of the educational process, 4) access to document flow, 5) features of taking the national multidisciplinary test, 6) reluctance to enter Ukrainian higher education institutions, 7) financial capabilities of graduates' families, 8) educational losses and 9) opportunities to receive benefits.

Key words: educational losses, applicants, higher education institutions.